

آفرینندگان فرهنگ و تمدن اسلام و بوم ایران / ۱۸

ابن واضح یعقوبی

دکتر علی اکبر ولایتی

شرکت سهامی کتابهای جیبی
وابسته به مؤسسه انتشارات امیرکبیر
تهران، ۱۳۹۰

تهران، خیابان جمهوری اسلامی، میدان استقلال،

صندوق پستی ۴۱۹۱-۱۱۳۶۵

شرکت سهامی کتابهای جیبی

وابسته به مؤسسه انتشارات امیرکبیر

www.amirkabir.net

عنوان کتاب: ابن واضح یعقوبی

نویسنده: دکتر علی اکبر ولایتی

ناظر: سجاد محمدی

ویراستاران: ایمان نوروزی - سارا کلهر

طراح جلد: شیدا اسماعیلی

تیرت چاپ: اول (۱۳۹۰)

حروف متن: کریم ۱۴ روی ۱۸

چاپ، صحافی و لیتوگرافی: چاپخانه سپهر، تهران:

خیابان ابن سینا (بهارستان)، شماره ۱۰۰

شمارگان: ۳۰۰۰

کاغذ: تحریر سفید ۷۰ گرمی

بها: ۱۰۰۰۰ ریال

همه حقوق محفوظ، هرگونه نسخه برداری اعم از زراکس و بازویسی، ذخیره کامپیوتری، اقتباس کلی یا جزئی (به جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی، و اقتباس در گریه و مستندلویسی و مانند آن‌ها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

سرشناسه: ولایتی، علی اکبر، ۱۳۳۴-

عنوان و نام پدیدآور: ابن واضح یعقوبی / علی اکبر ولایتی.

مشخصات نشر: تهران: امیرکبیر، کتابهای جیبی، ۱۳۹۰.

مشخصات ظاهری: ۸۹ ص.

فروستد افروشدگان فرهنگ و تمدن اسلام و بوم ایران: ۱۸.

شابک: 978-964-303-344-6

وضعیت فهرست نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه، ص ۸۱

یادداشت: نمایه.

موضوع: یعقوبی، احمد بن اسحاق، ۱۳۹۲ ق.

موضوع: تاریخ نویسان اسلامی -- سرگذشتنامه.

موضوع: تاریخ نویسان عرب -- سرگذشتنامه.

موضوع: کشورهای اسلامی -- تاریخ نویسی.

رقم بندی کنگره: ۱۳۹۰ و ۷ ی ۲۸/۱۸/ DS

رقم بندی دیویی: ۵۵۲/۰۲۰۹۲

شماره کتابشناسی ملی: ۲۸۹۰۲۰

دربارهٔ مجموعه

قرن‌ها پیش از آن‌که اروپا و ممالک اروپایی کشور شوند، مسلمانان امت واحده و ایرانیان ملتی متّحجم بودند. حکیم بزرگ ما، ابوالقاسم فردوسی، عمر خویش را بر سر عزت ایران گذاشت و دیگر حکیم سترگ، نظامی گنجوی، فرمود: «همه عالم تن است و ایران دل».

امت اسلامی مدت هزار سال مهد علم و تمدن و فرهنگ جهان؛ و ایران پرچمدار این نهضت بزرگ اسلامی بود. تعداد بزرگان علم و ادب و فرهنگ و مدنیت خراسان و خوارزم و فرارود و بین‌النهرین و فارس و عراقین و آذربایجان

و قفقاز و مصر و مغرب اقضا و اندلس پس از اسلام، صدها برابر فرهیختگان یونان و روم و اسکندریه و رها و نصیبین قبل از اسلام، و ابداعات و تولیدات علمی و فرهنگی آنها غیر قابل قیاس با یکدیگر بود.

در دو سه قرن اخیر، هجوم فرهنگی، نظامی، سیاسی و اقتصادی استعمار موجب رخوت و عقب افتادگی جوامع مسلمان شد، ولی بیداری اسلامی قرن گذشته و معاصر، و خیزش اسلامی چند دهه اخیر موجب حرکت مسلمانان گردید.

تلاش های نخستین در جهت رهایی از سلطه نظامی و سیاسی و کسب آزادی و استقلال بود و اکنون زمان بیداری فرهنگی و احیای اعتماد به نفس اسلامی و ایرانی فرا رسیده است.

برای تحقق چنین حرکتی، از جمله اقدامات اساسی، معرفی و باز شناساندن بزرگان تاریخ تمدن اسلام و ایران، و باز تعریف ارزش های اعتقادی اسلامی و هویت ملی است. در این جهت مؤسسه انتشارات امیر کبیر پیش قدم شد و نخستین بار جناب حجت الاسلام دکتر سید مهدی خاموشی به این کمترین پیشنهاد تألیف یکصد و ده جلد تک نگاری در معرفی بزرگان تاریخ علم و فرهنگ اسلام و ایران را نمود که امید است به یاری خداوند تعالی و به برکت عدد نمادین ۱۱۰، که نشان از نام مبارک مولی

الموالی حضرت امیرالمؤمنین علی - علیه السلام - دارد، این مهم به انجام برسد.

خدای را سپاس گزارم که در این طریق از یاری بسیار ارزشمند و حیاتی همراهانی چون دکتر محمدرضا شمس اردکانی، فرید قاسملو، دکتر محمود مصدق، مصطفی ناظم‌نیا، حسن صمیم نیکویی، خانم‌ها سارا کلهر و مهناز مقدسی، و آقای هومن عباسپور (سروراستار مجموعه) برخوردارم و افراد پرانگیزه‌ای چون آقای احمد نثاری رئیس محترم، و دیگر همکاران ایشان در مؤسسهٔ انتشارات امیرکبیر از جمله آقایان سجاد محمدی، مهدی سازوخانی، امیرحسین حیدری که با اخلاص و شوق ما را همراهی می‌کنند.

دکتر علی اکبر ولایتی

فهرست

مقدمه	۱۱
فصل اول: تاریخ‌نگاری در اسلام؛	
مبانی و روند شکل‌گیری و تحول آن	۱۳
فصل دوم: نام و تبار یعقوبی و مختصات تاریخی دوران حیات وی	۳۱
الف) تبار و خاندان یعقوبی	۳۱
ب) نام و نشان یعقوبی	۳۵
ج) مذهب یعقوبی	۳۹
فصل سوم: مروری بر آثار یعقوبی	۴۳
آثار نایافته	۴۴
آثار در دست	۴۵

۴۵	کتاب‌شناسی دو اثر برجسته یعقوبی
۴۹	فصل چهارم: مبنای و روش تاریخ‌نگاری در آثار یعقوبی
۵۴	جغرافیا در آثار یعقوبی
۵۴	علم جغرافیا در عهد و دوران یعقوبی
۵۸	ب) نقش یعقوبی در پیشبرد دانش جغرافیای اسلامی
۶۵	ضمیمه یک: پاره‌ای از کتاب البلدان
۶۵	بخش قبله
۶۷	منزله‌های از کوفه تا مدینه و مکه
۶۸	مدینه رسول خدا
۷۱	مکه و مضافات آن
۷۴	از مکه تا یمن
۷۵	جزیره‌های یمن
۷۵	سواحل یمن
۷۵	نام ساکنان هر یک از نواحی یمن، از قبایل عرب
۷۷	ضمیمه دو: پاره‌ای از کتاب تاریخ یعقوبی
۷۷	شمایل رسول خدا
۸۱	منابع
۸۵	نمایه

مقدمه

احمد بن ابی یعقوب اسحاق بن جعفر بن وهب بن واضح معروف به ابن واضح یعقوبی، مورخ شیعه مذهب، از نخستین تاریخ نگارانی است که تاریخ نویسی را از وقایع نگاری تقویمی صرف درآورد و به آن پایه و مایه علمی داد. دانش تاریخ و جغرافیا را تلفیق کرد و عملاً معارف بشری را در نوشتن تاریخ به کار گرفت. امانت داری وی در نقل مطالب از منابع موثق و سامان دهی عالمانه اطلاعات به دست آمده از مصاحبه های حضوری با راویان و شاهدان عینی مثل زدن است؛ افزون بر این، به تاریخ با رویکردی اجتماعی و فلسفی

نگاه می‌کرد و استنتاج‌های خویش را مبتنی بر یک منطق قوی تحلیلی بیان می‌کرد.

از مباحث اجتماعی و مردمی غافل نبود و تاریخ را از انحصار حکام و پادشاهان خارج کرد. در روزگاری که دشمنان امیرالمؤمنین (ع) از کینه‌شان و دوستان آن بزرگوار از ترسشان جرئت نقل اخبار ائمه معصومین - علیهم‌السلام - را نداشتند، ابن واضح با شجاعت اخبار شیعه و راهبران تشیع را بیان کرد و واقعه غدیر و حدیث ثقلین را با وضوح تمام در تاریخ خویش آورده است و شأن نزول آیه شریفه «الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا» را در روز غدیر خم و پس از انتصاب حضرت امیرالمؤمنین علی (ع) ذکر کرده است و به تفصیل اخبار علویان و قیام‌های سادات علوی را بیان کرده و نشان داده است که خلف صالح واضح بوده، که جان خویش را بر سر ارادت امیرالمؤمنین (ع) گذاشت و به دست هادی عباسی و یا هارون الرشید، به اختلاف روایات، به شهادت رسید.